

T.M.MƏMMƏDOVA*baş müəllim**e-mail: cavid89mehdiyev@gmail.com***Azərbaycan Dillər Universiteti**

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 60)

**FRANSIZ DİLİNDƏ SÖZÖNÜLƏR, SÖZÖNÜLƏRİN NÖVLƏRİ
VƏ ARTIKLLA BİRLƏŞMƏSİ***Açar sözlər: sözönülər, sözönülərin növləri, sözönülərin artiklla birləşməsi**Ключевые слова: предлоги, типы предлогов, слияние предлогов с артиклем**Key words: prepositions, types of prepositions, the combination of prepositions with articles*

Sözönülər cümlə üzvləri arasında tabelilik əlaqəsi yaradan və bu üzvlərin biri-birinə olan qrammatik münasibətini bildirən köməkçi nitq hissəsidir. Sonsuz funksiyalar daşıyan dilin bu üzvləri fransız dilində də geniş işlənməkdədir. Fransız dilində “hal” kateqoriyası olmadığı üçün isimlər hallanmır və həmin şəkilçiləri sözönülər əvəz edir. Fransız dilində bir çox sözönü vardır. Məs.: “**à**” sözönü – Azərbaycan dilində ismin yönük və yerlik hal şəkilçilərinə uyğun gəlir.

Je vais **à** l’Université. – Mən Universitetə gedirəm.Je fais mes études **à** l’Université. – Mən Universitetdə təhsil alıram.

Müəyyən artiklın “le” (k.c. tək) və “les” (k. və q. c. cəm) forması “**à**” sözönü ilə birləşərək birləşmiş artikl əmələ gətirir.

À + le – au**À + les = aux**

Il dit: Bonjour (à + le) au professeur.

Je parle (à + les) aux étudiants.

Müəyyən artiklın «**l**» forması və “la” qadın cinsli artikl “**à**” sözönü ilə birləşmir.**À + la = à la****À + e = à e`***Il va à la gare.**Il va à l’école* və yaxud “**de**” sözönü.

Bu sözönü Azərbaycan dilində ismin ziyəlik və çıxışlıq hal şəkilçilərinə uyğun gəlir.

Le livre **de** Marie est sur le bureau. – Marinin kitabı yazı stolunun üstündədir.Marie sort **de** l’Université à six heures. Mari Universitetdən saat 6-da çıxır.

Müəyyən artiklın «**l**» (k.c. tək) və “les” (k. və q.c. cəm) forması “**à**” sözönü ilə birləşərək birləşmiş artikl əmələ gətirir.

de + le = du**de + les = des**les livres **du** professeurles livres **des** élèvesMüəyyən artiklın «**l**» forması və “la” qadın cinsli artikl “**de**” sözönü ilə birləşmir. Məs.:Les livres **de la** petite fille. Les livres **de l’ami** de ma soeur.1. “**à**” – a⁴ (a, ə, ya, yə) – yönük halı, da² (da, də) – yerlik halı əvəz edir2. de⁴ – (dan² – çıxışlıq halı, in⁴ – ziyəlik halı) əvəz edir3. près **de** – yanında

4. entre – arasında

5. parmi – arasında

6. du milieu **de** – ortasında

7. autour **de** – ətrafında
8. au centre **de** – mərkəzində
9. dans – da²-a⁴
10. sur (**au dessus de**) – üstündə (hündürlükdə, yuxarıda)
11. sous (**au dessous de**) – altında (aşağıda)
12. devant – qarşısında
13. derriere – arxasında
14. vers – tərəf
15. pour – üçün
16. par – dan², da²
17. avec – ilə
18. sans – sız⁴
19. chez – gilə, gildə
20. dehors – çölə, çöldə
21. à côté **de** – yanında
22. avant – əvvəl
23. grace **à** – sayəsində
24. à cause **de** – səbəbindən, ucbatından
25. proposer **de** – təklif etmək
26. avoir peur **de** – qorxmaq
27. décider **de** – qərara almaq
28. s'approcher **de** - yaxınlaşmaq
29. s'éloigner **de** – uzaqlaşmaq
30. s'intéresser **à** – maraqlanmaq
31. diriger vers – yönəlmək
32. avoir besoin **de** – ehtiyacı olmaq
33. s'occuper **de** – məşğul olmaq
34. entrer **dans** – içəri girmək (otaq mənasında)
35. entrer **à** – qəbul olmaq, daxil olmaq (texnikum, universitet mənasında)
36. parler **à** – danışmaq (kiminləsə söhbət etmək)
37. parler **de** – danışmaq (nə isə, kiminsə haqqında danışmaq)
38. jouer **de** – çalmaq (musiqi alətində)
39. jouer **à** – oynamaq (oyun oynamaq)
40. se préparer **à** – hazırlaşmaq
41. commencer **à** – başlamaq
42. donner sur – açılmaq
43. être content **de** – razı olmaq
44. comme c'est agreable **de** – nə xoşdur

Sözönlərin funksiyasını Azərbaycan dilində əksər hallarda hal şəkilçiləri, bəzən isə qoşmalar ifadə edir. Məs: “à la maison” – “evdə” (hal şəkilçisi), “avec mon amie” – “rəfiqəm ilə” (qoşma)

Cümlə üzvləri arasında yaratdıqları münasibətlərə görə fransız dilindəki sözönlər iki qrupa bölünür:

1. Müəyyən tabelik əlaqəsi yaratmaqla bərabər müxtəlif münasibət (zaman, məkan və s.) bildirən sözönlər: **dans, sur, sous, entre, devant** və s.

2. Yalnız tabelik əlaqəsi yaradan sözönlər: **à, de**

Tərkib etibarı ilə sözönlər sadə, düzəltmə və mürəkkəb olur:

Sadə: **dans, sur, à, de, par**

Düzəltmə: **pendant, excepté, durant**

Mürəkkəb: **près de, à côté de**

1. Konkret münasibətlər bildirən sözlər. Zaman münasibəti bildirən sözlərdən ən əsasları bunlardır:

avant (əvvəl) avant la leçon (dərstdən əvvəl)

après (sonra) après la réunion (iclasdan sonra)

depuis (dan, dən – çıxışlıq hal şəkilçisi)

depuis le matin (səhərdən)

pendant (zamanında, vaxtında)

pendant la récréation (tənəffüs vaxtı)

2. Məkan münasibəti bildirən sözlər **sous** (altında) **sous le toit** (damın altında), **sur** (üstündə) **sur le bureau** (yazı stolunun üstündə), **chez** (gilə, gildə) **chez mes amis** (dostlarımgildə), **près de** (yaxınlığında) **près de l'Université** (Universitetin yaxınlığında), **à côté de** (yanında) **à côté de l'école** (məktəbin yanında), **autour de** (ətrafında) **autour du jardin** (bağın ətrafında), **parmi** (arasında) **parmi les étudiants** (tələbələrin arasında), **entre** (arasında) **entre nous** (bizim aramızda)

Bəzi sözlər həm zaman, həm də məkan mənası verə bilər. Məs:

Dans { 1. məkan mənası – **dans** la salle (otaqda)
2. zaman mənası – **dans** deux heures (iki saatdan sonra)

Vers { 1. məkan mənası – **vers** la maison (evə tərəf)
2. zaman mənası – **vers** huit heures (saat səkkizə yaxın)

Jusqu'à { 1. məkan mənası – **jusqu'à** la ville (şəhərə qədər)
2. zaman mənası – **jusqu'à** midi (günortaya qədər)

1. “Avec”, “par”, “pour” və “sans” sözləri

Bu sözlər tabelilik əlaqəsi yaratmaqla bərabər müxtəlif münasibətlər ifadə edir.

a) **“avec”** sözü adətən birləşmə münasibəti bildirərək Azərbaycan dilinə “ilə” qoşması kimi tərcümə olunur: Məs.: Elle joue **avec** ses enfants. – O, öz uşaqları ilə oynayır.

b) **“par”** sözü cümlədə ismi feilə tabe edir. **“Par”** sözü məchul növdə olan feillərlə və yaxud təsirli feillərin **participie passe** (feili sifət) forması ilə işlədilərək ismə subyekt mənası verir və Azərbaycan dilinə “tərəfindən” sözü kimi tərcümə olunur. Məs.: C'est écrit par moi. – Bu, mənim tərəfindən yazılmışdır. La ville occupée par les ennemis était affamée. – Düşmənlər tərəfindən alınmış şəhər aclıq keçirirdi.

“Par” sözü aktiv formalı feillərlə işlədilərək ismə məkan mənası verir və Azərbaycan dilinə “ilə” qoşması və yaxud çıxışlıq hal şəkilçisi “dan”, “dən” kimi tərcümə olunur. Məs.: Il faut passer **par** cette rue. – Bu küçə **ilə** keçmək lazımdır. Yaxud: “Bu küçədən keçmək lazımdır”.

c) **“Pour”** sözü ismin, əvəzliyin, yaxud məsdərin feilə tabe olmasını bildirir və Azərbaycan dilinə əksər hallarda **“üçün”** qoşması ilə tərcümə olunur. Məs.:

J'ai acheté ce livre **pour** vous. – Mən bu kitabı sizin **üçün** almışam.

Elle acheté des jouets **pour** son fils. – O, öz oğlu **üçün** oyuncaq alır.

Il travaille **pour** vivre. – O, yaşamaq **üçün** işləyir.

ç) **“Sans”** sözü ismi feilə tabe edir və Azərbaycan dilinə inkar affiksi “sız⁴” kimi tərcümə olunur. Məs.: Sans livre – kitabsız.

“Sans” sözü bəzən məsdəri də feilə tabe edir. Məs.: Elle parle sans réfléchir. O, düşünmədən danışır.

Belə hallarda **“sans”** sözü məsdərlə birlikdə Azərbaycan dilinə feili bağlama kimi tərcümə olunur.

2. Yalnız qrammatik tabelik münasibəti yaradan sözlər.

Yalnız qrammatik tabelik münasibəti yaradan sözlər sırasına, əsasən, iki sözlü “**à**” və “**de**” sözləri daxildir. “**à**” sözlü, adətən ismin məsdərini və yaxud vurğulu əvəzliyin feilə tabe olmasını ifadə edir. Məs.: *Donnez ce livre à Pierre.* – Bu kitabı Pyerə verin. *Elle ne pense qu’à toi.* – O, yalnız sənin haqqında düşünür. *Commencez à lire.* – Oxumağa başlayın.

“**à**” sözlü əksər hallarda məna etibarlı ilə Azərbaycan dilinin yönlük və yerlik hal şəkilçilərinə uyğun gəlir. Məs.:

Nous allons à l’Université. – Biz universitetə gedirik.

Nous sommes à l’Université. – Biz universitetdəyik.

“**de**” sözlü aşağıdakı hallarda işlədilir.

a) “**de**” sözlü ismi ismə tabe edərək təyini söz birləşmələri yaradır. Məs.: *le journal de mon père* (atamın qəzeti), *une rue de village* (kənd küçəsi), *une maison de bois* (taxta ev)

b) “**de**” sözlü ismi feilə tabe etdikdə Azərbaycan dilindəki çıxışlıq hal şəkilçisinə uyğun gəlir. Məs.: *Elle vient du village.* – O, kənddən gəlir. *Il parle de ses enfants.* – O, öz uşaqlarından danışır.

c) “**de**” sözlü məsdəri başqa bir feilə tabe etdikdə Azərbaycan dilinin təsirlik hal şəkilçisinə uyğun gəlir. Məs.: *Finisser de lire!* – (Oxumağı qurtarın.)

“Sözlər” dilin ayrılmaz və araşdırmaya daima ehtiyacı olan bir sahəsidir.

Ədəbiyyat

1. Штейнберг И.М. Возникновение новых предлога во французском языке. 1972
2. N.Steinberg. Grammaire française. 1962
3. Ш. Балли. Общая лингвистика и вопросы французского языка. 1955
4. И.Н. Попова, Ж.А. Казакова, Г.М. Ковальчук - Французский язык

T.M.Mamedova

Предлоги, типы предлогов, слияние предлогов с артиклем во французском языке

Резюме

В статье рассматриваются французские предлоги, типы предлогов, слияние предлогов с артиклем. Во французском языке существительные не склоняются, их заменяют предлоги. По составу предлоги бывают простые, сложные и производные. В статье показано формы развития предлогов, употребляемых в значении времени и пространства. А также говорится о предлогах выражающих конкретные отношения и предлогах, которые создают только грамматические отношения подчинения.

T.M.Mammadova

Prepositions, types of prepositions, fusion of prepositions with an article in French language

Summary

In the article are considered French prepositions types of prepositions merging prepositions with article. In the French language the nouns do not tend to replace their preposition. In terms of prepositions there are simple, complex and derivative. The article shows the forms of development of prepositions used in the meaning of time and space. And also to speak about prepositions expressing specific relations and prepositions which create only grammatical relations of subordination.

Рәуфи: *filol.f.d., dos. T.Cəlilova*

Redaksiyaya daxil olub: 17.05.2022